

Quincentenari filolog
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у
Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив.
у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф.
Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА,
проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА,
проф. Унив. у Београду.

КЊИГА V.

БЕОГРАД 1925—1926.

Ђура Даничић.

6. IV. 1825 — 5. XI. 1882.

Сто година се навршило од рођења Ђуре Даничића. Тај датум Српска Краљевска Академија, у друштву са Југославенском Академијом Знаности и Умјетности, зажелела је нарочито да прослави, јер је сматрала: да рад и живот Ђуре Даничића то у пуној мери заслужује.¹ Он то заслужује не само по заслугама Даничићевим за нашу науку, него и по његову значају за цео наш народ и његову културу. У Даничићу је наш народ показао, у почетку свога културног живота, велике способности за науку и необичну гипкост духа, да одмах у европској цивилизацији, без дугога претходнога развитка, који су за собом имали велики западни народи, заузме једно од угледних места. Даничићев рад заслужује не само да се помиње из захвалности нових поколења према прецима, него да се и стално ставља као углед новим нараштајима...

С друге стране, Даничић је посветио цео свој живот и рад једном предмету који је најближи националним Академијама — своме, народном, српскохрватском језику. Народни језик био је увек и мора то бити и у будуће у средишту научнога рада и научног интересовања националних установа. Оне су први чувари и заштитници тога народног блага, стараоци око његове правилности и чистоће. Узимајући на себе ове дужности, оне су примиле у амалет бригу око њих свих оних који су до њих, по својој жељи и по својој љубави према народу и народном језику, — вршили тај посао. Оне су духовни продужаваоци рада неумрлог Караџића и недостижног Даничића. И по томе оне су морале сматрати за своју дужност, да приликом стогодишњице од рођења једног од својих духовних оснивача, својим свечаним гласом, својим поменом — за тренутак прекину хуку материјалне свакидашњице и

¹ Ово је предавање одржато на свечаној седници Српске Краљевске Академије и Југославенске Академије Знаности и Умјетности 18. октобра 1925. г. у 4 часа по подне у свечаној дворани Старог Университета у Београду.

скрену погледу савременог поколења на великим духовним задацима наше културе и заслугама за њих једног од највећих бораца културни развитака нашег народа...

*

За великог научника мора се узети исто мерило које се узима и за оцену великих књижевника. Њихове духовне особине мора осигурати вредност њиховим делима и за генерације после њих. Према томе, и за научника се може рећи да је духовно надживео своје поколење, ако га је својим делима стварно надживео. И научника који су у време свога рада били врло корисни и који су покретали науку унапред; али ако су сасвим потонули у науку свога времена, ако немају своје снажне индивидуалности и своје засебног научног лика, они не улазе у редове великих научника.

Ђура Даничић претставља научника којег је јасно и рељефно одређивао извештај број духовних особина. Његова природа као човека и грађанина давала је нарочите врсте колорита његовој научничкој физиономији, тако да су њене линије још оштрије и још јасније. Научник и човек чинили су у њему једну целину; допуњајући се узајамно, и давали су онај изванредни лик културног и духовног радника око средине прошлог века, у сировом друштву нашем тога времена, — који ја желим да изазовем пре Вама за ово неколико тренутака.

I.

Ђура Даничић, по оцу Поповић, четврти је син новосатског свештеника Јована Поповића. Родио се 6. априла по ст. ст. 1822 год. у Новом Саду.¹ Своје презиме Поповић заменио је псеудонимом

¹ О Даничићу немамо још ни потпуне биографије ни праве оцене његовог рада. Један од последњих радова о њему јесте студија г. Рад. Врховца по називом Карактер и рад Ђуре Даничића (Нови Сад, 1923, као бр. 48 у серији »Књиге Матице Српске«), али и ту су изнова осветљени само неки моменти из живота Даничићева, нарочито они који се налазе у вези са преписком Даничићевом са Иларионом Руварцем и Библијским Друштвом која је ту саопштена. Из раније литературе о Даничићу најбоље је оно што је Стојан Новаковић (Ђуро Даничић или филологија и књижевни језик српски 1847 и 1877, »Српск Зора« за 1878 г., Белешке о Даничићу, Годишњица Н. Чупића VIII, 1883) написао о њему као своме учитељу, научнику и човеку. Од вредности су још и прилози Јована Бошковића (Орао, календар за 1876), Армина Павића (Ра LXXVII, 1885, 127—202), М. Ђ. Милићевића (Помени о Даничићу, Годишњица Н. Чупића, V, 1883), Ђорђа Магарашевића (Писма Ђуре Даничића Јов. Бошковићу

мом Јутовић 1847 год. на првој својој књизи »Рат за српски језик и правопис«; али кад бечка цензура није допустила да се књига у Бечу штампа, Даничић је сматрао да треба да промени и назив књиге и свој псеудоним, да се пештанска цензура не би повела за бечком и књигу и у Пешти забранила. Под новим називом и са новим псеудонимом дело је било за пештанску цензуру сасвим ново. Тако је Ђура Поповић узео презиме Даничић, које му је доцније стално остало, а своме првенчету дао је назив »Рат за српски језик и правопис«, под којим нам је оно и једино познато.¹

Даничић је имао још четворицу браће и једну сестру. Први је био Милош Поповић, познати уредник Српских Новина (и Подунавке) од 1843 до 1859, Видовдана од 1861 до 1876; затим Младен Поповић, трговац у Бали, Урош Поповић, кројач у Новом Саду, Васа Поповић, парох мошорински и сестра Софија.² Отац му је рано умро, већ 1838 год., тако да се о Даничићу морала мати бринути. Она је била родом из Сомбора, из породице Мојића.

Даничићева породица била је оскуднога стања. Породичне бриге о мајци и браћи, нарочито о брату Васи, створиле су Даничићу велике невоље у почетку његова самосталног рада. Уопште, и у изворима за живот Даничићев и у кореспонденцији Ђуре Даничића, који је био врло осетљив и нежан према својој породици, помињу се, сем мајке његове, у главном, брат Васа, и нарочито, Милош, којему је Даничић у више махова врло много помагао на уређивању новина. Од 1852 године мати је била стално са Даничићем, све до смрти своје, 1873 год. Његова љубав према мајци види се из многих места његове кореспонденције. »Била ми је овде мати, пише он Вуку Карацићу 19. маја 1850 год.; дошла кукавица само да ме види, у суботу ујутру, а уторак ујутру вратила се натраг. Знате ли како сам је дочекао? Како сам је могао дочекати? Знам да знате. Мени срце хоће да пукне.«³

Летопис Матице Српске 187, 188, 190, 193, 195, 196, 198, 202—203), Љуб. Стојановића (Из младости Ђуре Даничића, С. Књиж. Гласник 1922, 433—439; 531—537). Исп. сада и прилоге Стј. Ившића и д-ра Милана Шевића у Даничићеву Зборнику, 1925. стр. 107—123, 227—287 и преглед Даничићеве кореспонденције код Шевића, l. cit. 230—231.

¹ Исп. Р. Врховца, Карактер и рад 12—13.

² Ђ. Магарашевић, Лет. Мат. Српске 187, 120—121.

³ Писмо у Арх. С. К. Акад.

Иако немамо података о првом Даничићевом школовању, нема никакве сумње да се он својим способностима морао одликовати међу браћом, када је само њега од млађе деце мати послала на више школе и када га је уопште, поред све своје оскудице, школовала по туђим местима.

Даничић је свршио 5 разреда гимназије у Новом Саду, затим је VI разред и философију (VII и VIII) учио у Пожуну. Тада је био тамо и Људевит Штур, али није јасно да ли је он и колико је на Даничића утицао.¹ Врло је вероватно да је у VII и VIII разреду, т. зв. философији, Даничић показивао своје филолошке способности, али није познато да се он већ тада бавио нашим језиком. После свршене философије прешао је у Пешту да учи права, али још исте, 1845 године, дошао је у Беч да заврши студије. По томе што је већ 1845 године објавио сатирички чланак у »Подунавци«, која је излазила под уредништвом брата Даничићева (од 1843—1848), против супротне Вуку партије (Ситнији Списи Ђ. Даничића I, 3—4), може се претпоставити да је или већ тада дошао у контакт с Вуком или, ако то није, да се и пре тога времена бавио језиком и стао на Вукову страну.

II.

Од 1845 год., када је у Беч дошао и када се упознао са Вуком, Даничић се решио да напусти даље правно школовање и да постане оно што је и Вук, српски књижевник. Он је то учинио да би се могао посветити науци о нашем језику и нашој књижевности. Доцније, када су га око 1853 сковитлале невоље и дугови, Даничић се брани у своме писму од Вукових прекора и о овоме врло јасно говори: »да нијесам довољно, а може бити и сувише, цијенио књижевнијех посала, ја не бих школе остављао, него бих изучио права као што сам био почео«.² Када му је Вук пребацио у писму да не показује да му је много стало до саме науке, већ да је радио у почетку или из љубави према њему, Вуку, или из материјалне користи, Даничић му учтиво, али врло отсудно одговара: »Када сам прву књижицу писао (Рат за српски језик и правопис), онда љубав моја к Вама још није могла бити тако јака

¹ Исп. доцније разочарење Даничићево о Штуру, када је Штур неповољно писао о песмама Бранка Радичевића (Даничићев Зборник 247).

² Писмо Даничићево од 21. маја 1853 у Архиву С. К. Акад.

да бих оно писао Вама за љубав, а ни крајцари се »ђавољој« није-сам надао пишући ону књижицу: ја сам њу писао само из љубави к истини«. ¹

Брзи успеси Даничићеви само се тако могу разумети, ако се претпостави да је он, одмах по доласку у Беч, почео да ради код Вука, и, по његову савету, код Миклошића. Оно чиме су се они бавили — био је и Даничићев програм рада: реформа књижевног језика и правописа и проучавање нашег народног језика, са научне стране. Све што је једном или другом задатку ишло у прилог улази и у програм Даничићева рада.

Ово учење Вукове и Миклошићеве школе, у правом значењу тих речи, није могло трајати дуго. Даничић је необично брзо свршио своје учење и одмах је почео помагати Вуку. Ја мислим да је Вук узео Даничића и за неке врсте свога секретара и књижевног помоћника одмах, од самога почетка. Већ идуће, 1846 год., Јован Гавриловић јавља Вуку да му није пошло за руком да изради Даничићу државну помоћ, али да ће му он лично давати по 15 форинти месечно (доцније је подигао ту помоћ на 20 ф.). Уз ову месечну помоћ нема сумње да је Даничићу стално помагао и Вук; али Вукова материјална помоћ није била у прво време стална, одређена. Тек 1850 год., на Даничићев захтев, Карацић је пристао да даје Даничићу месечну плату. »Ја сам вам дослије радио, пише Даничић Вуку 19. маја 1850. год., што сте ми год рекли и онако како сте рекли; то ћу чинити и одселе док се рјечник не наштампа. Што се тиче материјалне помоћи коју сте ми давали, ја сам се у томе сасвијем на вас ослањао, и свагда ћу вам за то рећи хвала. Али, Господине! тако више остати не може. И за вас и за мене потребно је да ми се мили радити; како ми је сад, ја мислим да ће ми све мило бити и да ћу се наново родити, ако на ово пристанете: да ми свакога мјесеца дајете по 20 форинти (и ништа више) док се рјечник не наштампа«..... »Господине! завршује он свој предлог, немојте ово мјерити према труду моме (ако вам се много учини), јер ја и не тражим ово као најамник од својега господара, него као потребан човјек од пријатеља својега«. ²

Из овога се види у како је блиским односима био Даничић са Вуком, нако их је делила велика разлика у годинама и тако

¹ Исто писмо, в. горњу напомену.

² Оригинал у Арх. С. К. Акад.

исто велика разлика у друштвеном положају: један је био књижевник у пуној слави својој, а други — човек тек на почетку своје научне каријере. Али из овога се види такође и колико је Даничић у раду своме био везан са Вуком. Несумњиво је да је за ово време, докле се спремало II-го издање речника, Даничић радио место Вука, или, боље, за Вука.¹ У једноме писму он саопштава Вуку да спремање II-ог дела речника иде лакше него спремање I-ог дела, као да око тога Вук уопште никаквог учешћа није имао. Уосталом, познато је да је Даничић обратио нарочиту пажњу на акцентуацију и да је место три акцента I-ог издања унео сада консеквентно четири акцента. Већ је и то, по себи, претстављало велики посао, да оставимо све остало: уношење Вукових нових речи у речник и њихово преводице на латински и немачки језик, изостављање многих старих речи и израза који су вређали у I-вом издању осетљивост публике и слично, затим исправљање коректура итд.

Ја бих уопште рекао да све што је Даничић радио од 1845 до 1856 године, када је постао у Београду библиотекар Народне Библиотеке, излази непосредно из оног круга занимања и интересовања у којима је у то време живео Вук. Пре свега, нема за мене никакве сумње да је Даничић учествовао у дефинитивном спремању за штампу и при самом штампању Новог Завета Вукова, који је изашао 1847 год.; колико је учествовао при штампању II-ог издања Вукова речника — већ сам поменуо, а колико је учествовао у издавању других Вукових дела из тога времена — види се из изјаве Даничићеве у поменутом писму. Сад долази Даничићев самостални рад у том правцу. Он већ 1848 преводи са немачкога, по понуди Вуковој, »Приповетке из Старог и Новог Завета«, надајући се да ће од продаје моћи добити нешто материјалних сретстава

¹ Из овога је времена и оно опоро писмо Даничићево Ђорђу Натопевићу (Даничићев Зборник, 242—244), у којем су, поред осталог, и ови непосредни подаци: »Мене — ја мислим да нико кривити не може што овај речник није бољи. Мој је посао управо био само уредити га за штампу и у штампању старати се око њега, а највише могло би се рећи да ми је био посао од Вукове грађе начинити што се могло, па ни то не по својој вољи. И ја мислим да сам заиста учинио што се год могло учинити за ово мало времена (за четири године дана, и то не радећи само то, него поред тога штампајући Пословице и Ковчежић, пишући и штампајући Приповијетке из Старог и Новог завјета и Малу граматику, а и друго којешта радећи). Моја је заслуга: што рјечник излази (каки је да је), и то мислим — не мала, јер ће рјечник овај поред све сиротиње своје и свију мана опет бити од велике користи за нашу књижевност« (ор. cit. 243).

(штампа их тек 1850), а за време док је радио на II-ом издању Вукова речника он је превео са рускога и псалме Давидове, које је Вук узалуд нудио Библиском Друштву и који су тек на 15. година доцније угледали света.

Други део Даничићевог рада у то време — јесте не само одбрана Вукове књижевне и ортографске реформе, него и полемика поводом нових Вукових дела. Већ у првом чланку свом у »Подунавци« од 1845 год. (»Задиркивају«), Даничић посредно, исмевајући Вуку противну струју Јована Стерије Поповића и других, који су сматрали да књижевници имају права сами да граде и кују сасвим вештачки и произвољно речи, — хвали Вуков правац. Затим у »Рату за српски језик и правопис« од 1847 год. он одговара Милошу Светићу место Вука и, подвргавајући врло оштроумној и смишљеној критици све што је о својој ортографији износио Светић, доводи његове предлоге *ad absurdum*, доказујући, врло убедљиво, да је једини излаз из хаоса који су створили у књижевности нашој противници Вукови — да се прими Вукова реформа у потпуности. По логичном извођењу, по оштрини суда, по опширном знању и по лепоти излагања — та је расправа Даничићева задивила чак и противнике. И Јован Суботић, и Јован Стејић — били су изненађени њеном зрелошћу; чак и М. Светић по нешто је признавао да је добро изнесено. Јован Гавриловић је за награду Даничићу — исплатио дугове.¹ Овим делом својим Даничић је заиста показао да је савладао научни материјал тадашње словенске филологије и да је даље могао самостално радити. У одбрану Вука и његових дела иде и расправа о Новом Завету Вукову, написана 1847 год. а штампана тек 1862 год; затим полемика са В. Јазићем о том преводу (1845, у две брошуре), а тако исто и одбрана Бранка Радичевића и његових песама (1847 у два маха и 1848 године).

Трећа врста Даничићевих радова из овога времена јесте — критика, поправљање језика у књигама најразличније садржине. Ту се већ опажа тежња Даничићева, која ће и доцније остати у њему целог живота, да књижевни језик веже граматичким правилима, изведеним каткада теориски, више него Вук (исп. на пр. његове примедбе овакве врсте у питању о правилности израза »шест ногу«, »осам ногу«: »Овдје би мјесто **ногу** боље било **нога**, јер се **ногу** у овом падежу може рећи по правилу само за двије ноге«,

¹ Јб. Стојановић, С. Књ. Гл. VII (1922) 435.

1854, в. Ситн. Списи I 179; ово је Даничић рекао руководећи се тиме што је »ногу« стара двојина, па би било природно да се употребљава у смислу »две ноге«; али пре неколике стотине година нестало је двојине, па према томе не може бити ни овог разликовања које Даничић тражи!). Он пише приказе и критике не само о граматикама (1847, Захаријевића) и речницима (Исајиловићевом, 1847), него и о књижевним радовима Бог. Атанацковића (1852), о Шумадинчету Јб. Ненадовића (1852), о земљопису М. Мијатовића (1852), о физици Вука Маринковића (1852), затим о часописима, о славистичким делима (Миклошића и Шафарика), а, по себи се разуме, о правопису и држави (1852), о буквару (1854) и сл. Он је утицао у свима правцима да се језик поправи, хвалио је што је добро (Маринковића, Атанацковића, Јб. Ненадовића и др.) или иоле добро, а кудио је што је остајало при старом полусрпском и полуруском књижевном језику.

Најзад, из круга ових његових занимања поникла су и његова прва граматичка дела. Из спремања Вукова речника за штампу, а нарочито из детаљног верификовања акцената у свима речима и свих промена речи, поникле су сјајне акценатске студије Даничићеве од којих је прву штампао у I књизи Миклошићеве *Slav. Bibliothek*, 1851 г., а остале — доцније у »Гласнику« и *Rad-y*. Како се Даничић већ раније бавио и практичном граматиком, пишући критику на Захаријевића и замерајући јавно Шафарику,¹ што се није хтео примити судије у питању о најбољој граматички од оних које су поднесене на стечај Матице Српске, — Даничић је радећи Вуков речник купио из њега материјал за једну граматичку нашег језика. Тако је постала његова Мала Српска Граматика коју је издао 1850 године. »Ова је књига написана, вели он у предговору, само за оне ријечи које су наштампане у Вукову Рјечнику; гдјекоја је само знатнија поменућа које ондје нема«. То је, мислим, најбоља карактеристика ове граматике. Она претставља, у главном, граматичку или морфолошку обраду онога материјала који се налази у Вукову речнику. Али то не значи да је Даничић просто пресуо материјал речника у граматичку, извршивши само класификацију његову. Он је граматички разрадио Вуков материјал, држећи се у распореду материјала и објашњењима, углав-

¹ Исп. чланак Даничићев у Подунавци од 1847 год. о томе, Ситнији Списи Ђ. Даничића, 49—50.

номе, Миклошићеве *Formenlehre der altslovenischen Sprache*, која је у то време изашла.

Овом је малом граматицом одлично погођено оно што је Даничић хтео. О гласовима се у њој говори само онолико колико је потребно за правопис, а о синтакси се не говори нимало. Али поузданошћу облика и тачношћу одређивања акцената ова Мала Граматика образовала је основицу граматике нашег савременог књижевног језика. Била је не само боља од свих дотадашњих, већ је послужила као главни извор многим доцнијим граматикама нашим.

И ова граматика и Даничићеве акценатске студије показале су одмах еминентне граматичарске способности Даничићеве: поузданост анализе и осетљивост за све разлике у облицима речи.

Када је у другој половини 1851 год. завршио редакцију (ја мислим да се тако може слободно рећи) Вукова »Речника«, Даничић је мислио да се постара о себи, да нађе какво стално занимање које би му омогућило да живи и да ради на науци и на књижевности. Јер ма да је Вук пристао да му даје месечну помоћ за време рада на »Речнику«, Даничићу ни то није било довољно за живот, тако да је пао у дугове, од којих је желео да се ослободи имајући какву сталну службу. Његова породица, а нарочито мати, била је у тешком положају. Он је 1852 год. отишао у Нови Сад и Београд, не би ли нашао начина да дефинитивно среди своје стање. Тада он тражи од Вука, у случају да му кнез Михаило да помоћ коју му је обрекао, да га остави у Новом Саду где би својој породици био од помоћи а књижевне би послове своје могао продужити. Хтео је да се понуди за професора новосатске гимназије,¹ али је од тога одустао кад је видео да нема изгледа да ће бити изабран. Пре овога времена он одлази у Београд своме брату Милошу, помаже му на уређивању Српских Новина, у којима држи књижевну рубрику, а свакако сарађује и на политичкој, и тражи да добије стално место. Ту је имао, не могући добити никакво место, ону духовну кризу која је добила јасног одјека у његовом очајном писму Вуку од 10. јула 1851, у којем се говори о његовом разочарењу у корисности књижевног рада за наш народ. У Београду му је доцније била обећана

¹ В. о томе сада чланак г. Стј. Извића под називом *Daničić hoće god. 1853. da konkurira za profesora u novosadskoj gimnaziji* (Даничићев Зборник, 1925, стр. 107—110). Исп. и А. Павића, *Rad LXXVII*, 183.

служба у Музеју,¹ али је ипак није добио. Међутим Вук му је изразио помоћ од кнеза Михаила и написао 13. маја 1853 г. писмо (којега се Даничић сећао и после 30 година живота²) у којем га прекораваше у малодушности и тражи да дође пошто по то у Беч да продужи започете послове (свакако »Синтаксу« и акценте), за које вели да ће му донети, кад буду готови, не професуру у Београду него ако хоће у Берлину или Петрограду.³

Даничић у своме одговору, пуном искрености и љубави према Вуку и у исто време пуном прикривене радости што ће се моћи вратити у Беч, овако објашњава своје стање у то време. »А зашто ја тако желим службу? Зато јер имам матер, која мора онамо куд ја пођем. Ја сам мислио њу намјестити код онога брата, који се лани заполио, али је и он сам тако намјештен да се управо нема у што одјенути, а више пута ни што јести. Милош пак (други брат) какав је у једноме такав је у свему. Остала су браћа опет сиромаси. Мати моја као жена не може књижевнијех послова ни онако цијенити како ви кажете да их ја цијеним (алузија на Вукова пребацивања), него у њима налази највећу моју несрећу и по томе и своју. Ја не могу њу потурити, једно зато што ми је мати, била каква му драго, а друго што је она, откидајући од својих уста, мене слала и држала у Пожуну и у Пешти и најпосле ме у Беч отпремила. На ово, Господине, погледајте. Ово је најглавнији узрок за што нијесам прије него истом сад послје Вашег писма прегашао доћи у Беч и то с матером«.⁴

Даничић је био врло постојан у свима својим одлукама као што је био упоран у своме раду. Њега доцније, у целом животу, ништа није могло скренути са изабраног пута. Овде се само под утицајем стања своје матере поколебао у једном тренутку, али је био врло захвалан и Вуку Караџићу и кнезу Михаилу што су му помогли — један морално, други материјално — да из ове кризе што пре изађе. Он се 1853 враћа у Беч, где почиње учити кнегињу Јулију српском језику и радити на својим научним пословима. Од

¹ 1852 требало је да постане у Београду професор Лицеја (в. Лет. Мат. Срп. 188, 152).

² М. Ђ. Милићевић, Годишњица V 59. Сећајући се тога писма још 1880 год. Даничић је о њему рекао Милићевићу: »Оно је мене сасвим преокренуло. Од тога доба ја само гледам: је ли добро оно што радим, а пита ће бити у будућности, о томе не разбијам главу.«

³ В. о том писму код Љ. Стојановића, *op. cit.* 532—534.

⁴ У писму од 21. маја 1853. Оригинал се чува у Архиву С. К. Акад.

Ђура Даничић.

6. IV. 1825 — 5. XI. 1882.

Сто година се навршило од рођења Ђуре Даничића. Тај датум Српска Краљевска Академија, у друштву са Југославенском Академијом Знаности и Умјетности, зажелела је нарочито да прослави, јер је сматрала: да рад и живот Ђуре Даничића то у пуној мери заслужује.¹ Он то заслужује не само по заслугама Даничићевим за нашу науку, него и по његову значају за цео наш народ и његову културу. У Даничићу је наш народ показао, у почетку свога културног живота, велике способности за науку и необичну гипкост духа, да одмах у европској цивилизацији, без дугога претходнога развитка, који су за собом имали велики западни народи, заузме једно од угледних места. Даничићев рад заслужује не само да се помиње из захвалности нових поколења према прецима, него да се и стално ставља као углед новим нараштајима...

С друге стране, Даничић је посветио цео свој живот и рад једном предмету који је најближи националним Академијама — своме, народном, српскохрватском језику. Народни језик био је увек и мора то бити и у будуће у средишту научнога рада и научног интересовања националних установа. Оне су први чувари и заштитници тога народног блага, стараоци око његове правилности и чистоће. Узимајући на себе ове дужности, оне су примиле у амалет бригу око њих свих оних који су до њих, по својој жељи и по својој љубави према народу и народном језику, — вршили тај посао. Оне су духовни продужаваоци рада неумрлог Караџића и недостижног Даничића. И по томе оне су морале сматрати за своју дужност, да приликом стогодишњице од рођења једног од својих духовних оснивача, својим свечаним гласом, својим поменом — за тренутак прекину хуку материјалне свакидашњице и

¹ Ово је предавање одржато на свечаној седници Српске Краљевске Академије и Југославенске Академије Знаности и Умјетности 18. октобра 1925. г. у 4 часа по подне у свечаној дворани Старог Университета у Београду.

дела. Тада је отпочео и рад на речнику из књижевних старина српских,¹ продужавајући тако, сада самостално, лексикографски рад са којим се добро упознао приређујући друго издање Вукова »Речника«.

Међутим када је Даничић постао у Лицеју професор књижевности и њених дисциплина, код њега интерес за књижевне споменике постаје први и најважнији, и из овог времена, т. ј. времена његова професоровања (од 1859—1865 год.), највећи је део његових издања старе књижевности наше. По себи се разуме да је његов научни интерес био у овим издањима везан, пре свега, за њихову филолошку страну. У овоме правцу он је створио целу епоху. Сви највећи оригинални писци Неманићског периода наше државе тада су угледали света, у добрим издањима. Прво, Теодосије (1860), па Доментиан (1865) и, најзад, Данило (1866). Ако се томе дода да је 1863—1864 год. изашао и његов Речник из књижевних старина српских, у три књиге, онда је јасно да је Даничић за кратко време свога боравка у Београду неизмерно много учинио не само да се наше старине познају него и да се разумеју.

Ово интересовање издавањем наших старих споменика Даничића је држало и једно време после одласка из Београда, али свакако не више у оним размерима како је то било за време његова професоровања у Београду.

По себи се разуме да је и у овом периоду свога живота Даничић продужио, само сада нешто слабије, и као књижевник и као научник, и остале правце својега ранијега рада. Он прати славистичку литературу, говори о сваком важнијем појаву код нас на пољу језика, културне и књижевне историје; полемика његова са противницима Вуковим преноси се сад у Београд и комбинује се ту са политичким приликама, тако да су питања о језику и правопису, о граматици и сл. предметима добивала по некад политичку боју. Иако је и либерална партија била за Вуков правопис и на-

¹ 14. септембра 1858 год. он пише Вуку: »Рад сам начинити рјечник из споменика Миклошићевијех и овијех што штампа Пудић«. Ориг. писмо у Арх. С. К. Академије. — Одавде се види да је свој речник Даничић у први мах доста уско замишљао, узимајући за њ *Monumenta Serbica* (1858), која је издао Миклошић, и »Споменике Србске« (I, 1858), које је издао кнез Медо Пудић. Доцније, сем Споменика Српских II, које је Пудић издао 1862, унео је Даничић и све друге наше штампане споменике ове врсте (Теодосија и др.) који су били изашли до почетка штампања његова Речника из књиж. старина српских (1863 г.).

родни језик, тако да је у граматички Јована Илића и сам Даничић морао похвалити језик,¹ сама оштрина полемике око граматичких питања истицала је из политичке нетрпељивости људи који су припадали различним политичким групама. То се види и у полемици око прогласа Србима руских славенофила. Њега су бранили Јован Илић и други, осуђивао га је заједно са Даничићем и Стојан Новаковић. Тако исто има и политичко-партиску боју Даничићев одговор Владимиру Јовановићу, који је бранио шумадинство или домаће људе од туђинских елемената. Даничић је бивао прекр и немилосрдан у својим критикама, доводећи обично, у саркастичкој форми, аргументе противника до апсурдности. Наравно, и противници њега нису штедели, као Нинковић, који га је, у одбрани Светићева »Огледала«, назвао »плаћеником«, »сервилним чиновником« и »незналицом«.

Даничић је, у ствари, само једном активно учествовао у политици, и то тек доцније, 1869—1870, кад је био у Загребу — као члан Црквеног Сабора у Карловцима. И тада је, као и раније у Србији, пристао уз конзервативнију групу (био је за »калуђерску« партију, а против народне странке). Индивидуалан и претерано осетљив, он је само коју недељу или који дан могао остати у Сабору и дао је на мандат оставку.²

Не може се рећи да је Даничић од 1856 до 1866 проживео задовољно у нашој средини, иако су од 1859 његове Мецене дошле на управу земље и нису престајале да га помажу. Он је повучен и често суморан.

То је долазило, прво, од карактера нашег друштва у то време и од Даничићева карактера, до извесне мере. Између 1856 и 1866 год. — промениле су се династије на престолу наше земље, промениле су се и политичке прилике. Даничић, који је био у политичком правцу уз свога брата М. Поповића, био је и по карактеру своје конзервативне природе. Веровао је ауторитетима не само у науци него и у политици. У борби тадашњих партија био је за ауторитет државне власти, а не за претерано слободњаштво. Када је Владимир Јовановић тражио слободу штампе као услов државног напретка, он је у своје непотписаном одговору покушао да ослаби и дисквалификује Јовановићево разлагање.

¹ В. сада Сити. Сп. I 255.

² В. о томе код Р. Врховца, Рад и карактер, 51—57.

Када би долазио у сукоб са људима, Даничић, свестан свога права, није попуштао. 1859 год., када је од њега као секретара Друштва Српске Словесности, тражено да се, поводом сасвим безначајним, потчини жељи тадашњег Попечитељства, да измени правопис у тексту неких друштвених диплома, он је дао оставку на положај; када је 1861 год. његов предлог о штампању његова Речника из књижевних старина српских наишао на неку опозицију у Друштву, тако да је одложен за идућу седницу, он је дао оставку и на секретарство и на чланство; када је Министарство Просвете тражило од Велике Школе нешто што ју је понижавало, Даничић је одлучно био против Министарства, тако да није хтео повући своју оставку и онда када су то учинили остали наставници. Времена су тада била ипак сурова, када је један прослављени научник морао напустити посао у којем се необично истакао и на којем је био врло користан земљи и народу и пристати да иде за секретара Мин. Унутр. Дела у поштанском одељењу.

Та атмосфера није могла бити повољна за научни рад и развој једног правог и поноситог човека, који је себе и свој живот давао у потпуности своме позиву и своме народу, али који је тражио да се и његова права поштују.

Међутим потреба баш за Даничићевим радом у то време, између 50-тих и 70-тих година, у тадашњој Кнеж. Србији била је врло велика.

Нако је, као што тачно вели Стојан Новаковић, полемика између Светића и Вука била између 1830 и 1840 године, тек је развој прилика у Србији између 1840 и 1860 године био повољан за прихватање Вукова покрета. Јер, у ствари, тек је тада њено друштво било на чисто са тим ко има право; расположење у умовима просвећенијих људи тек је тада створено у корист Вукове реформе, »само се још није показала прилика да се то расположење призна« (op. cit. 392).

Даничић се баш тада јавља. Он је био онај згодни човек у време потребе, на којег се каткад узалуд очекује. Судбина му је поверила крупну мисију, да дефинитивно образује књижевни језик, и он је био и способан и достојан да је се прими и да је изврши. Као књижевник, он је у својим мањим и већим делима, неке од којих је давао дневним листовима у току великог низа година, пружао стално пример, како се може чистим народним језиком писати о свима предметима културе и како треба градити

да бих оно писао Вама за љубав, а ни крајцари се »ђавољој« није-сам надао пишући ону књижицу: ја сам њу писао само из љубави к истини«. ¹

Брзи успеси Даничићеви само се тако могу разумети, ако се претпостави да је он, одмах по доласку у Беч, почео да ради код Вука, и, по његову савету, код Миклошића. Оно чиме су се они бавили — био је и Даничићев програм рада: реформа књижевног језика и правописа и проучавање нашег народног језика, са научне стране. Све што је једном или другом задатку ишло у прилог улази и у програм Даничићева рада.

Ово учење Вукове и Миклошићеве школе, у правом значењу тих речи, није могло трајати дуго. Даничић је необично брзо свршио своје учење и одмах је почео помагати Вуку. Ја мислим да је Вук узео Даничића и за неке врсте свога секретара и књижевног помоћника одмах, од самога почетка. Већ идуће, 1846 год., Јован Гавриловић јавља Вуку да му није пошло за руком да изради Даничићу државну помоћ, али да ће му он лично давати по 15 форинти месечно (доцније је подигао ту помоћ на 20 ф.). Уз ову месечну помоћ нема сумње да је Даничићу стално помагао и Вук; али Вукова материјална помоћ није била у прво време стална, одређена. Тек 1850 год., на Даничићев захтев, Караџић је пристао да даје Даничићу месечну плату. »Ја сам вам дослије радио, пише Даничић Вуку 19. маја 1850. год., што сте ми год рекли и онако како сте рекли; то ћу чинити и одселе док се рјечник не наштампа. Што се тиче материјалне помоћи коју сте ми давали, ја сам се у томе сасвијем на вас ослањао, и свагда ћу вам за то рећи хвала. Али, Господине! тако више остати не може. И за вас и за мене потребно је да ми се мили радити; како ми је сад, ја мислим да ће ми све мило бити и да ћу се наново родити, ако на ово пристанете: да ми свакога мјесеца дајете по 20 форинти (и ништа више) док се рјечник не наштампа«..... »Господине! завршује он свој предлог, немојте ово мјерити према труду мому (ако вам се много учини), јер ја и не тражим ово као најамник од својега господара, него као потребан човјек од пријатеља својега«. ²

Из овога се види у како је блиским односима био Даничић са Вуком, нако их је делила велика разлика у годинама и тако

¹ Исто писмо. в. горњу напомену.

² Оригинал у Арх. С. К. Акад.

IV.

Суморно расположење Даничићево, које свакако није могао разведрити и његов одлазак са Велике Школе, коју је напустио 1865 год., због поменутог сукоба Велике Школе са Министарством (око једног служитеља), у којем Даничић није хтео попустити, — добило је олакшање тек онда када је Даничић, на позив Штротсмајера и Рачког, отишао у Загреб, 1866 године, да заједно са њима, са Јагићем и осталима, диже Југославенску Академију Знаниности и Умјетности.

Од тога времена отпочиње се последњи, врло значајни период у његову животу и раду. После последње депресије у Београду, долазе ведри дани у Загребу. Београђани који су 1867 године отишли на свечано отварање Југославенске Академије, нашли су га сасвим преображена.¹ Даничића су у Загребу примили према његовој вредности и према његовим заслугама. Међутим, радећи у Загребу, Даничић је сматрао да ради као и у Београду, јер је у то време питање о Србима и Хрватима за њега било потпуно јасно. Он је, као и многи други, пошао у своме раду од теорије Миклошићеве да су Срби и Хрвати два народа, да говоре на два различна, засебна језика. Али у колико је дубље проучавао наше споменике и у колико је више улазио у њихове особине, он се уверавао да Хрвати и Срби називају исти језик различним именима и да разлике међу њиховим диалектима ишчежавају у дубокој старини свдећи се на заједничке црте. Иако је ове своје мисли он изнео тек у току рада у овом периоду (Rad I, Rad XX, »Диоба словенских језика«), он их је, у ствари, већ са собом донео, тако да је са националне стране његова савест била мирна. »Српски или хрватски« у Београду, »хрватски или српски« у Загребу — то је био назив којим је он звао наш језик.

Сасвим је природно да Даничић, дошавши у Загреб, још за неко време продужи рад започет у Београду. Прве књиге »Старина« и »Радова« пуне су његових текстова, расправа о акцентима, реферата о славистичким и српским филолошким делима. Али се већ од првих почетака његова борављења у Загребу јасно осећа, да он сада према новом свом положају тајника Југославенске Ака-

¹ Ст. Новаковић, Годишњица VIII 429.

демије и прослављеног научника,¹ — замислила нова дела која су му одавно на срцу и која су најбоље одговарала његовим великим способностима.² То је велики историски речник, сличан речнику Гримову, којим ће се обухватити све језичко благо прошлости наше и који ће се завршити Вуковим речником, којим се завршује прошлост и отпочиње нови период књижевног језика нашег, основаног искључиво на народном језику. Иако је Даничић високо ценио значај Вукова речника, он није био задовољан његовом лексичком обрадом. Хтео је сада сам, по своме схватању, да изради нов, велики речник нашег језика. Сва његова интелектуална снага обухваћена је од тада, од 1867 године па до смрти његове, 1882 године, — тим речником. Исто онако као што су у првом периоду његова научног рада сва важнија дела истицала из рада на II-ом издању Вукова речника, тако су сада сва његова крупна дела, »Историја Облика« (1874), »Основе« (1876) и »Коријени« (1877), изашла из прибирања материјала за овај речник. Он се могао сада, прослављен и цењен, у мирноме Загребу, у друштву пријатеља, као што су били Рачки, Јагић, Матковић, Месић, Кукуљевић и толики други, у толико више посветити само овоме послу, што је Вукова »реформа« у Србији већ потпуно победила и што су се почеле јављати књиге и расправе писане добрим књижевним језиком, како у Србији тако и у Војводини. С те стране, он је могао да остави наш књижевни језик — његову природном даљем развиту.

Али друштво његово, сакупљено око Академије у Загребу, почело се растурати. Југословенски покрет, у чијој је основици било јединство Срба и Хрвата, морао је уступити новим струјама. Разочарење и распра међу браћом расла је. Даничићу је у таквој атмосфери постајало теже. Зато он врло радо прима позив из Бео-

¹ О Даничићевој Српској Синтакси — Ф. Миклошић је рекао да таквога дела нема ниједан словенски народ; њу је А. Шлајхер назвао »изврсном књигом«; Руска Академија је изабрала Даничића, поводом штампања његова Речника из књиж. старина, за свога члана; Срезњевски је назвао тај речник најбољим од свих словенских историских речника. В. о свему томе код Јована Бошковића у чланку »О садашњем стању српске граматике« (Вила за 1867, прештампано у Скупљ. Списима II 75—126).

² 10. јула 1867 год. Даничић објављује у седници хисторичко-филологичкога разреда Југославенске Академије да купи грађу за велики речник хрватско-српскога језика и моли Академију да га у том послу материјално и морално помаже (Izvodi iz zapisnika, Rad I 271—2).

града да заузме наново катедру словенске филологије у Вел. Школи и да из Београда прати даље прикупљање материала за речник и да га сам купи. Београд га је примио¹ као свога славнога сина и тако покајао ранији грех.

V.

Живот у Београду допустио је Даничићу да среди прибрани материјал при скупљању грађе за речник. Тако су постала његова дела: »Историја Облика«, »Основе« и »Коријени«, која стоје у истом реду са његовом »Српском Синтаксом« од 1858 год. Она су и претходни радови за издавање самога речника.

На њима се морам задржати, јер по нешто у њима такве је природе да је изазвало прекоре савременика, а и критичарима доцнијих времена служило је као материјал за оспоравање извесних особина код Даничића. Њих све спаја уједно иста црта. Тврдило се и тврди се да Даничић није имао лингвистичког талента, већ само филолошког; тиме су се објашњавали недостаци у лингвистичкој страни поменутих дела.²

Познат је однос међу филологијом и лингвистиком, када се филологија узме у ономе делу свом који се тиче језика. Филологија је аналитичка дисциплина којој је крајњи циљ утврђивање и опис факата, изношење оног стања, према фактима, како је било у језику у извесно време. Лингвистика је синтеза. Она даје узрочну везу међу фактима, показује све услове под којима се врше извесни процеси у језику и све утицаје који из њих истичу, уносећи у своја испитивања елементе који се, ма у каквој вези, налазе са језичким развитком. Јасно је да филологија проучава језик с једне стране, а лингвистика — с друге; али је тако исто јасно да лингвистика не може постојати без филологије, да лингвиста мора бити у исто време и филолог. Да се лингвистички говори о извесним језичким појавама, ти се појави морају добро познавати. Лингвиста мора знати, да ли су језички појави добро филолошки утврђени; ако нису — он их мора сам знати и пронаћи и утврдити. Добар лингвиста мора бити и добар филолог. Међутим филолог

¹ Иако је Стојан Вељковић, као министар просвете, позвао Даничића у Београд 1872 год., а Стојан Новаковић, као нови министар просвете, само потписао указ о њему 1873, ипак је несумњиво да се ово позивање извршило Новаковићевом иницијативом.

² В. последњи пут о томе код проф. А. Стојићевиха, Лескин о Даничићу (Даничићев Зборник, 124—154).

не мора бити лингвиста. Могу се језички појави износити са различних страна као грађа, па ипак да такав посао има своје право научно образложење. Али у том случају имамо само материјал, спремање услова за добро проучавање језика у његову развиту.

Даничић је написао сем »Историје Облика« (1874), »Основа« (1876), »Корена« (1877) и »Српску Синтаксу« (1858), дела која су сва, мање или више, на исти начин рађена. Зауставићу се на »Коренима«, пошто се њима највише замерало. Даничић је узео етимолошки речник Фика и нешто лингвистичке литературе из времена када се лингвистика находила у Шлајхеровим идејама и применио је материјал узет из њих на наш језик. Он је оперисао врло просто. Узимао је корене праиндоевропске, па их је, не бринући се много за гласовни облик и непосредну везу у значењу, доводио у везу са нашим језиком. Али, у ствари, ти праиндоевропски корени претстављају само оквире у које он ставља материјал српског језика по сродности. »Rad sam bio, вели он, u ovoj knjizi pokazati korijen svijeh riječi srpskoga ili hrvatskoga jezika sa značenjem koje dolazi riječima od korijena«. Међутим у то време, као и данас, поред праиндоевропских корена, претпостављајући да су они утврђени као што треба (Фик је већ у то време био мало застарео), морало се водити рачуна о прасловенском језику и свима изменама и у гласовном облику и у значењима корена које су се извршиле од праиндоевропског језика до нашег језика. Даничић то није чинио: »što se tiče riječi drugih slovenskih jezika, вели он, meni je žao bilo i vremena i truda potrebnoga da bi se ovaj posao njima dopunio jer mi oboje treba za druge poslove; a najposlije ja sam ovijem poslom htio samo pokazati što ima u našem jeziku« (Korijeni IV). Према томе, овај метод довођења у везу данашњег језика нашег са индоевропским непосредно, наравно, није могао дати поуздане резултате. Зато га и тадашња критика није уопште примила, и то је с правом учинила. Али вредност сакупљеног материјала остала је ипак несумњиво велика.

Све то вреди и за остала крупна језичка дела Даничићева, и за »Синтаксу«, и за »Историју Облика« и за »Основе«, само што је у њима тај оквир мање незгодан; он се лако може издвојити и материјал остаје, са свима добрим странама Даничићеве ненадмашне језичке анализе. Тако, ако из »Синтаксе« избадимо општа значења падежа (она су се у време тадашње науке сва сводила на обележавање односа по месту), остаје ипак врло драгоцен збирка

примера која и данас није изгубила своју вредност. Ако из »Историје Облика« избацимо кратке уводне напомене о наставцима, дате према Шлајхеровом *Compendium*-у, застарелом у то време, и израђене према истом методу као и »Корени«, остаје сјајан и досада незаменљив материјал, који је допустио Јагићу да ово дело назове »готово монументалним«. То исто вреди и за »Основе«. Ту је дата врло строга класификација материјала, са напоменама о коренима у познатом правцу и са давањем облика самим наставцима опет према Шлајхеровом систему. Дакле, у ствари ово нису лингвистичка дела; Даничић не даје развој појава и тамо где га је могао дати, на пр. у »Историји Облика«; већ и ту даје само материјал у историском реду, из споменика од XII до краја XVII века. То је језичка историска систематика. За то Даничићу није био потребан ни »индоевропски корен«. Он је могао по групама гласовне и семазиолошке (по значењу) сродности изнети без ичега другога свој материјал и материјал његов не би ништа изгубио. Тако је учинио у својим акценатским студијама. Прву је написао 1850 (изашла 1851), другу 1856, трећу и четврту 1859, пету 1869, шесту 1871 — и све се оне одликују подједнаком поузданошћу и сјајном анализом. Ту тадашња индоевропска наука није могла да му да никакав оквир, — и он је изнео акценте без тога оквира, што им није сметало да постану један од најдрагоценијих извора данашње лингвистике. После три четврти века како је прва од тих студија изашла на свет, и поред тога што их је два пута прештамповала Југослав. Академија, Српска Краљевска Академија их је наново издала, све у једној књизи, са пуним уверењем да даје научноме свету књигу коју он жељно очекује.

Према томе, ја у свим тим делима видим само систематику факата, филолошка дела од велике вредности, а у неким случајевима — од трајне вредности. Нема сумње да у потпуности, како их је Даничић изнео, најмање имају вредности »Корени«, па онда »Основе«, па »Синтакса«, и, најзад, »Историја Облика«; али је у свима њима материјал нашег језика, и према облику свом, и према значењу, изнесен са класичном тачношћу, тако да ће са те стране још дуго време моћи послужити као извор даљим проучавањима нашега језика.

Зато ја поводом ових дела не могу говорити о лингвистичком таленту Даничићевом. Али у другим својим делима, на пр. у неким научним критикама, затим у неким самосталним студијама, Да-

ничих је показао да није био лишен извесног лингвистичког смисла. То је његова расправа о *ћ* и *ђ* у словенским језицима (Rad I) и расправа о прошлости акцената. Иако се ми данас не можемо сложити у свему са њим у тим студијама, ипак је Даничић узео да у њима расправи једну лингвистичку тему и распрaviо ју је, у општим цртама, добро: он је дошао до закључка о заједничком језику чакавско-штокавском из којег су се развиле чакавске језичке црте, с једне стране, и штокавске, с друге. Тако исто и дискусија о различним правописним питањима, већ у првој Даничићевој научној расправи, у Рату за српски језик и правопис, сведочи о несумњивом лингвистичком смислу. Али и поред тога Даничић, по моме мишљењу, није хтео посвећивати нарочиту пажњу лингвистичким питањима, по свој прилици, зато што је лингвистика у његово време била тек у повоју. Он је морао видети сву пролазност и непостојаност њених тадашњих резултата. Тек у последње време Даничићева живота лингвистика је коракнула унапред, утврђујући основне принципе историског развитка језика уопште и откривајући све нове стране унутрашње природе његове. Многи испитивачи и после њега, који су се у лингвистици у једно време веома истакли, као Лескин или Јагић, све су више нагињали, у доцнијим годинама живота, чисто филолошким студијама или издавању текстова, надајући се да ће тако створити постојанија дела. Нешто од тога могло је бити и код Даничића.

VI.

Пред сам крај живота, пошто је на захтев Југославенске Академије, 12. марта 1877 год., отишао из Београда на отсуство у Загреб, Даничић је почео дефинитивно обрађивати речник. 1878 дао је »Ogled«, а од 1880—1882 прву књигу речника, од готово 1000 страна.

Оне замерке које су чињене његовим »Коренима« чињене су с правом и »Огледу« и »Речнику«; али Даничић се на њих није освртао, позивајући се на Миклошића и Срезњевскога који су изјавили да не само немају шта да замере томе речнику, него да немају довољно речи да изнесу његову необичну вредност; а ако би ваљало што мењати, то ће најбоље знати учинити сам Даничић, како је говорио Миклошић, његова *mens conscia recti* (»здрав

смиао који зна шта је добро»). Даничић, после тога, није сматрао да му ишта ваља мењати.¹

Али и Миклошић и Срезњевски, исто онако као и Новаковић који је написао о Даничићеву »Огледу« изванредно смишљен реферат, затим Јагић, који је критиковао »Историју Облика«, и Брикнер, професор Берлинског университета, који је разумно критиковао »Корене«, а којему је Даничић жучно и нетрпељиво одговарао — сви су они знали за недостатке »Речника«; али Миклошић и Срезњевски знали су тако исто да ти недостаци тако бледе пред необичним врлинама овога дела — да нису хтели овим ситним недостацима, који не нарушавају целину речникову, ограничити ни у најмањој мери изразе своје захвалности Даничићу за монументално дело које је дао, нити замеркама ма какве врсте узнемиравати осетљиву природу Даничићеву у тренутку када је Даничић нашој науци давао једно необично напорно и славно дело...

Заиста, овако се, с правом, може назвати Речник хрватскога или српскога језика, што га је почео издавати Даничић! У њему је ваљало обухватити наш језик у целокупности његовој, од првих споменика писаних код Срба и Хрвата до Вука Караџића, цео језик наш на целом простору, по месту и времену. Тај задатак је

¹ Поводом Новаковићеве оцене »Огледа« (исп. Rad XLV 165—213) Даничић пише Ј. Бошковићу 17. јануара 1879 године: »Наћи ћеш где поставља [Ст. Новаковић] међе мојему »таланту«. Ја и не присвајам таланта ни у чему, него хвалим бога ако могу с муком и натегом колико толико добра учинити. Само не знам је ли промислио све консеквенције ономе што о том вели?... После санкције Миклошићеве ја управо не бих смео ништа променити. Кад ни Миклошић ни Срезњевски не пожелеше поређења са словенским и осталим индоевропским језицима — кад особито Миклошић не запе за моје корење, него још каже да није нашао погрешке, — кад Миклошић изреком прориче нашем речнику да ће бити једнак у вредности с Гримовим, ако и нема у њему Гримових компарација (а Миклошић зна шта говори), онда ја мислим да можемо бити и више него задовољни« (Лет. М. С. 198, 146—147). Исто је тако он био непопустљив и у другим стварима које се тичу речника. »Ја сам тврдо науmio не попустити ни под који начин, пише Даничић Новаковићу, у нашој граматици и у нашем правопису.« Ту је Даничић имао на уму захтеве и замерке какве му је чинио на пр. А. Вебер (Rad XLV, стр. 164) да у Загребу треба писати »загребачким правописом« и обазирати се на језик писаца западне половине нашег народа. И тек када је Југослав. Академија на све његове захтеве пристала, Даничић је сматрао да је питање о речнику дефинитивно свршено. »Академија је ових дана одлучила, пише он Новаковићу, у разредној и скупној сједници о рјечнику да га радим како сам знам« (Новаковић, Годишњика VIII. 453).

Даничић само нешто сузио, узевши тек по нешто од кајкавских споменика. Али ипак, и поред тога, у овом се речнику садржи изванредан материјал, који ће, кад речник једнога дана буде био готов, потстаћи радове најразличније врсте из свих области развјетка нашег језика. Што се тиче утврђивања значења и њихових прелива — у речнику се огледају све добре стране проницљиве Даничићеве анализе; а богатство примера, ваљано утврђених, било је толико да су потоњи уредници речника морали смањивати њихову количину.

На овоме послу, после две три године слабости и боловања, затекла је и смрт Даничића 4./5. новембра ст. ст. 1882 год. По жељи краља Милана, и одлуци Српске Владе, његово тело је пренесено у Београд и ту сахрањено 14. истог месеца на Марковом гробљу. Ту се и данас његов гроб налази.

VII.

Даничићев живот, и поред потреса које је имао, протекао је ипак релативно мирно, у једном развјетку од почетка до краја. Већ у првој години познанства с Даничићем Вук је открио у њему необичан језички и научнички таленат, исто онако као што је некад Копитар осетио, после познанства са Караџићем, да се у Караџићу крију ретке језичке способности. И онако као што се Караџић одмах у почетку свога рада попео до изванредне висине у своме послу, тако да је већ 1818, после непуне четири године рада, могао остварити своју реформу, тако се и Даничић одмах у почетку свога учења толико истакао да је могао постати одмах не само помоћник Вуков него за две-три године и уредник Вукових дела.

Постојаност у раду дала је Даничићу могућности да сврши велика дела. У почетку, у средини и при крају његова научног рада стоје три речника: редакција II издања Вукова речника од 1852. Речник из књижевних старина 1863—64 и Речник хрватског или српског језика 1882 године. Од материјала који је у тим речницима обрађивао и сређивао налазе се у зависности много његова дела. У свима њима виде се сјајне аналитичке особине Даничићеве, које га никад нису изневериле и које га чине нашим највећим лексикографом, достојним да стане у ред најистакнутијих лексикографа уопште.

Само његова велика истрајност омогућила му је да реформу нашег књижевног језика изведе до краја. Дело Караџићево не би

било тако добро завршено да га није прихватио Даничић у психолошкоме тренутку ломљења међу старим и новим начином. Даничићева граматичка обрада нашега језика, његова гилкост у тражењу народних израза и израза у народном духу за нове појмове, његове стилске особине, које се огледају нарочито у његовом преводу Библије, његова стална језичка критика — све је то учинило да ново поколење уђе у нови књижевни језик са поуздањем и да, учећи се на Даничићевим делима, исто онако као и на Вуковим, на народним умотворинама и производима књижевника који су Вуку и Даничићу блиско стајали, као што су Бранко Радичевић и други, почне стварати на основу свога језичког осећања нова дела. И продужаваоци Даничићева рада, као Новаковић и Бошковић, и Даничићеви савременици старији и млађи као Љуб. Ненадовић, Б. Атанацковић, Милићевић, Ј. Јовановић, Ђ. Поповић, његови ученици, међу којима има велики број који су били учитељима многим од нас — сви су они разносили како науку Даничићеву тако и животворне потстицаје за стварање књижевног језика које су од њега примали. И Даничић је још за живота свога могао констатовати да се у књижевности нашој у развоју књижевног језика пошло правилним, стваралачким путем.

Као што смо одмах у почетку видели, Ђура Даничић је био свештенички син. Нешто свештеничке природе, нечег презбитерског, строго моралног и несавитљивог остало је у њему целог века. Љубав према народу, оданост своје позиву и своје послу биле су главне особине његове природе. 1848 године Даничић пише једном пријатељу: »Докле се год народ наш не састави уједно, дотле је богаљ и наказа, а докле год не смије учинити што други народи паметно раде, дотле је роб«.¹ Али ипак зато, мисли он, не треба очајавати и треба се трудити да се у свему, до тих славних времена, очува наша народност и да се у том правцу не ступа ни у какве компромисе ни с Маџарима нити и с ким другим. »Ја волим бити Србин, узвикнуо је он у томе своје разлагању, па макар роб био него Маџар, па да би ме смјеста за цара узели«.²

Даничић је свој рад сматрао као службу, као дуг своје народу. Да њега одужи народу — он је сматрао да му је прва и највиша дужност. »Што сам год радио, говорио је Даничић омладини у Пироту 1880 год., радио сам по дужности својој. И вас молим да чините

¹ Љуб. Стојановић, оп. cit. 536.

² Ibid. 535.

сваки своју дужност. За отаџбину се не гине само на бојном пољу. За отаџбину се може умирати на сваком корисном раду. И оно што смо узели који на се или што нам је пало у део, дужни смо радити свом снагом својом, свом крепошћу своје воље. И кад тако извршимо сваки своју дужност, онда ћемо одужити дуг који му дугујемо.¹ Када је прочитао у једном дневном листу нашем, мало времена пред смрт своју, да се за народ мора трошити без остатка »и глас, и снага, и живот«, он је молио Милићевића да нађе писца тих речи и да му у његово име захвали: »Ја управо живим, вели он даље, у тој мисли да смо дужни сатирати себе служећи народу.«²

У овоме схватању живота има нечег мисионарског, има у њему неке горчине и неког аскетског одрицања. Међутим такви осећаји не стварају обично она духовна расположења која су потребна за велика научна дела. Али, ја мислим, да се овај мало опор тон појавио код Даничића тек онда када је његово здравље било оронуло. У раније време живота он је имао и ведрих и светлих расположења, која су била далеко од суморности. Код њега се може пре констатовати извесан фанатизам за посао који је вршио. Његова научничка радозналост налазила је потпуно задовољење у научним проучавањима стално новим. Све Даничићеве радости биле су у научним открићима која је у различним правцима вршио, а све његове мисли у размишљањима око нашег језика и његових споменика. За друга разонођења он је био изгубио готово свако осећање.

Иако је Даничић рано умро у 58 години живота, његова и телесна и духовна снага морала је бити врло велика када је на размаку од готово четрдесет година могла давати, са свежином и прибраношћу, са поузданошћу и акрибијом — цео ред крупних дела. Само та енергија, удружена са необичном марљивошћу и дисциплином у раду, могла је допустити Даничићу да онако широко замисли и изведе свој рад.

* * *

Све ове особине, удружене са јаким интелектуалним особинама, учиниле су од Даничићевих дела — права научна дела, изоре нових радова а често и нових погледа у широкој области

¹ Милићевић, *op. cit.* 123.

² Милићевић. Помени о Даничићу, стр. 63.

нашег језика, а преко ње и у области словенске лингвистике уопште. Иако се Даничић често ослањао на ауторитете словенске и индоевропске науке, као што су били Миклошић, Шлајхер, Курциус, Фик и други, и према томе бивао зависан од њихових погледа и њихових научних резултата, он проналази увек нов материјал из области нашег језика и тако пружа науци свога времена сталну и драгоцену помоћ.

Све се ово силно осетило у нашем друштву онда када је Даничић, још у пуној духовној свежини, прераном смрћу био ометен да заврши своје дело.

Даничић је већ за живота стекао велики ауторитет и врло велики углед. То се видело 1877 год. када је прослављена тридесетогодишњица његова рада: наша се цела земља заталасала да му ода признање као великоме сину своме, који је у своме раду и у љубави својој обгрлио оба дела нашега народа, и старао се да народни језик наш, у најправилнијем и подједнаком облику, овлада целом земљом спрскохрватском, без граница и без цепања.

Иако је за време свога рада и живота Даничић узлетео тако високо да генерација која је дошла за њим није могла одмах у размерима које је он обележио продужити његов рад, — наш народ је ипак осетио да је Даничић тако моћном руком засекао нове путове науке и културе да њима слободно могу ићи нови нараштаји, без лутања и враћања...

У томе и јесте значај великих људи једне земље, да они у току времена, далеко преко граница свога живота, својим делима привлаче нова поколења на своју висину, утичући тако да се креће развитак једног целог народа и подиже ниво његове културе.

Тако и данас, на сто година после рођења Даничићева, а на готово четрдесет и пет година после његове смрти, претставници нашег књижевног језика, наше науке о језику, књижевности и историје морају признати да се њихов рад у знатној мери оснива непосредно на оном што је урадио Ђура Даничић.

Зато се сви они данас, заједно са целим нашим народом који слави у Даничићу једног од својих ретких синова, са пиететом потомака пред духовним ликом заслужних предака, у дубокој захвалности клањају успомени Ђуре Даничића.

Става му!

А. Белић.